

संस्कृतपाठ्यक्रमः (कोड नं. 122)

कक्षा –दशमी (2021-22)

सूचना- “कोरोना” विषाणोः कारणात् अस्मिन् वर्षे परीक्षा भागद्वये आयोजयिष्यते।

प्रथमसत्रस्य पाठ्यक्रमः

(बहुविकल्पात्मकाः प्रश्नाः)

1.अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्	1.सन्धिकार्यम्	4
	● व्यञ्जनसन्धिः - वर्गीयप्रथमवर्णस्य तृतीयवर्णे परिवर्तनम्, प्रथमवर्णस्य पञ्चमवर्णे परिवर्तनम्	
	● विसर्गसन्धिः - विसर्गस्य उत्वं, विसर्गस्य स्थाने स्, श्, ष्	
	2. समासः - वाक्येषु समस्तपदानां विग्रहः विग्रहपदानां च समासः	4
	● तत्पुरुषः - सर्वाः विभक्तयः	
	● अव्ययीभावः (अनु, उप, सह, निर्, प्रति, यथा)	
● द्वन्द्वः (केवलम् इतरेतर-द्वन्द्वसमासः)		
3. प्रत्ययाः	4	
● तद्धिताः - मतुप्, त्व		
● स्त्रीप्रत्ययः - टाप्		
4. वाच्यपरिवर्तनम् - केवलं लट्लकारे (कर्तृ-कर्म-क्रियाञ्च सम्मेल्य)	3	
5. समयः - अङ्कानां स्थाने शब्देषु समयलेखनम्	4	
● सामान्य-सपाद-सार्ध-पादोन		
6. अव्ययपदानि	3	

	<p>उच्चैः, च, श्वः, ह्यः, अद्य, अत्र-तत्र, यत्र-कुत्र, इदानीम्, (अधुना, सम्प्रति, साम्प्रतम्) यदा, तदा, कदा, सहसा, वृथा, शनैः, अपि, कुतः, इतस्ततः, यदि-तर्हि, यावत्- तावत्।</p> <p>7. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-लिङ्ग-पुरुष-लकार-दृष्ट्या संशोधनम्) 3</p>
2. पठितावबोधनम्	<p>8. वाक्येषु रेखाङ्कितपदानि अधिकृत्य पञ्चप्रश्नानां निर्माणम् 5</p> <p>9. प्रसङ्गानुकूलं समुचितं शब्दार्थचयनम् 4</p> <p>10. भाषिककार्याय तत्त्वानि (पाठाधारितानि) - 6</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् ○ कर्तृ-क्रिया-अन्वितिः ○ विशेषण-विशेष्यचयनम् (सर्वनामनः अपि) ○ पर्याय-विलोमपद-चयनम् <p style="text-align: right;">योगः - 40</p>

पुस्तकम् - 'शेमुषी' संस्कृतपुस्तकम् (दशमश्रेण्यै)

प्रथमसत्रस्य कृते निर्धारिताः पाठाः-

पाठसंख्या	पाठनाम
प्रथमः पाठः	शुचिपर्यावरणम्
द्वितीयः पाठः	बुद्धिर्बलवती सदा
चतुर्थः पाठः	शिशुलालनम्
पञ्चमः पाठः	जननी तुल्यवत्सला

अवधातव्यम् – अनुप्रयुक्तव्याकरणस्य अंशानां चयनं यथासम्भवं 'शेमुषी' पाठ्यपुस्तकात् करणीयम्। यदि ततः न सम्भवति तर्हि 'अभ्यासवान् भव - द्वितीयो भागः' इत्यस्मात् कर्तुं शक्यम्।

सूचना- शिक्षक किसी इकाई को अपनी सुविधानुसार पहले अथवा बाद में पढा सकते हैं। प्रथमसत्र में सभी प्रश्न विकल्पात्मक हैं।

प्रथमसत्रान्तर्गतम् आन्तरिक-मूल्याङ्कनम्

(10 अङ्काः)

उद्देश्यानि-

- * छात्राणां सृजनात्मकक्षमतायाः विकासः ।
- * श्रवण-भाषण-पठन-लेखनकौशलानां विकासः ।
- * चिन्तनक्षमतायाः आत्मविश्वासस्य च संवर्धनम्।

क्र०स० गतिविधयः	उदाहरणानि	अङ्काः	निर्देशाः	मूल्याङ्कनबिन्दवः
1.आवधिक- परीक्षा: (पीरियोडिक्- असैस्मेंट)	लिखितपरीक्षा	2.5	विद्यालये समये समये लिखितपरीक्षाणाम् आयोजनं करणीयं भवति।	परीक्षासु यत्र विद्यार्थिनः श्रेष्ठाः अङ्काः स्युः तयोः द्वयोः परीक्षयोः एव अधिभारः ग्रहीतव्यः। अपि च आवधिकपरीक्षासु अपि प्रश्नेषु आन्तरिकविकल्पाः देयाः। मूल्याङ्कनसमये यदि छात्रः सर्वान् प्रश्नान् उत्तरति तर्हि छात्रहिताय यत्र अधिकाः अङ्काः सन्ति तेषाम् एव मूल्याङ्कनं करणीयम्।
2 बहुविधमूल्याङ्कनम्	कक्षायां पाठितस्य पाठस्य लघुमूल्याङ्कनम् ▪ निर्गतपत्राणि ▪ प्रश्नोत्तरी	2.5	कक्षायां पाठित- पाठस्य	<ul style="list-style-type: none"> ● मौलिकता ● विषयसम्बद्धता ● शुद्धता ● समयबद्धता

	<ul style="list-style-type: none"> ■ मौखिकी परीक्षा ■ प्रतियोगिता: ■ प्रश्नमञ्चस्य आयोजनम् 		विषयस्य वा बहुविधं मूल्याङ्कनम् अपेक्षितम् अस्ति। अनेन विद्यार्थिनां विविधकौशलानां मूल्याङ्कनं भवेत्।	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रस्तुतीकरणम्
3. निवेशसूचिका (पोर्टफोलियो)	कक्षाकार्यम् सामूहिक-मूल्याङ्कनम् स्वमूल्याङ्कनम् विद्यार्थिनः विषयगताः उपलब्धयः	2.5	विद्यार्थिभिः कक्षायां कृतानां कार्याणाम् उपलब्धीनां च संरक्षणं संयोजनं च सञ्चिकायां पत्रावल्यां वा करणीयम्। एतेन समग्रं मूल्याङ्कनं प्रामाणिकत्वेन भवितुं शक्नोति।	<ul style="list-style-type: none"> ● सुलेखः ● तथ्यात्मकता ● प्रामाणिकता ● समयबद्धता
4. भाषा-संवर्धनाय गतिविधयः (क) श्रवण- भाषणकौशलम्	<ul style="list-style-type: none"> ➤ कथा ➤ संवादः/वार्तालापः ➤ भाषणम् ➤ नाटकम् ➤ वार्ताः ➤ आशुभाषणम् ➤ संस्कृतगीतानि ➤ श्लोकोच्चारणम् 	2.5	<ul style="list-style-type: none"> ● छात्राः कामपि कथां श्रावयितुं शक्नुवन्ति। ● शिक्षकः कमपि विषयं सूचयित्वा परस्परं संवादं कारयितुं शक्नोति। ● दूरदर्शने वार्तावली इत्याख्यः संस्कृत-कार्यक्रमः प्रसारितः भवति तं द्रष्टुं छात्राः 	<ul style="list-style-type: none"> * उच्चारणम्, * समयबद्धता * प्रस्तुतीकरणम् आरोहावरोह- गतियति-प्रयोगः

		<p>प्रेरणीयाः। श्रवण- कौशलमूल्याङ्कनाय शिक्षकः स्वयम् अपि कथां श्रावयित्वा ततः सम्बद्धप्रश्नान् प्रष्टुं शक्नोति।</p>	
<p>(ख) लेखनकौशलम्</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● विविधविषयान् आधृत्य मौलिकलेखनम् यथा-देशः, माता, पिता, गुरुः, विद्या पर्यावरणम्, योगः, समयस्य सदुपयोगः शिक्षा, अनुशासनम् इत्यादयः । ● शैक्षिकभ्रमणस्य संस्कृतप्रतिवेदनलेखनम् ● दैनन्दिनीलेखनम् । ● सङ्केताधारितकथालेखनम् ● भित्तिपत्रिकायाः निर्माणम्। ● श्रुतलेखः ● सूक्तिलेखनम् 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ छात्राः यथाशक्यं कक्षायामेव लेखनकार्यं कुर्युः। ❖ टिप्पणी- पुस्तिकायाः निर्माणम्। ❖ वैयक्तिकपरीक्षणम्। 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ विषय- सम्बद्धता ❖ शुद्धता (विशेषतः पञ्चमवर्णस्य प्रयोगः) ❖ समयबद्धता ❖ सुलेखः ❖ प्रस्तुतीकरणम्

अवधातव्यम् - उपर्युक्त-गतिविधयश्च उदाहरणरूपेण प्रदत्ताः सन्ति। एतदतिरिच्य एतादृशाः अन्यविषयाः
अपि भवितुमर्हन्ति।

संस्कृतपाठ्यक्रमः (कोड नं. 122)

कक्षा-दशमी (2021-22)

द्वितीयसत्रस्य पाठ्यक्रमः

(वर्णनात्मकाः प्रश्नाः)

अपठित - अवबोधनम्	<p>1. एकः गद्यात्मकः खण्डः 10</p> <p>80-100 शब्दपरिमितः गद्यांशः, सरलकथा, वर्णनं च।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● एकपदेन पूर्णवाक्येन च अवबोधनात्मकं कार्यम् ● शीर्षकलेखनम् ● अनुच्छेद-आधारितं भाषिकं कार्यम् <p>भाषिककार्याय तत्त्वानि -</p> <ul style="list-style-type: none"> ● वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् ● कर्तृ-क्रिया-अन्वितिः ● विशेषण-विशेष्यचयनम् ● पर्याय-विलोमपद-चयनम्
रचनात्मकं कार्यम्	<p>2. सङ्केताधारितम् औपचारिकम् अथवा अनौपचारिकं पत्रलेखनम् 5</p> <p>(मञ्जूषायाः सहायतया पूर्णं पत्रं लेखनीयम्)</p> <p>3. चित्राधारितं वर्णनम् अथवा अनुच्छेदलेखनम् 5</p> <p>4. हिन्दीभाषायाम् आङ्ग्लभाषायां वा लिखितानां पञ्चसरलवाक्यानां संस्कृतभाषायाम् अनुवादः। 5</p>
	<p>5. गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् 3</p> <p>प्रश्नप्रकाराः - एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि ।</p> <p>6. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् 3</p>

पठित - अवबोधनम्	प्रश्नप्रकाराः - एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि ।	
	7. नाट्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम्	3
	प्रश्नप्रकाराः - एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि ।	
	8. एकस्य श्लोकस्य अन्वयः/ एकस्य श्लोकस्य संस्कृतेन भावार्थः (मञ्जूषायाः सहायतया)	2
	9. घटनाक्रमानुसारं कथालेखनम्	4
		योगः- 40

पुस्तकम् - 'शेमुषी' संस्कृतपुस्तकम् (दशमश्रेण्यै)

द्वितीयसत्रस्य कृते निर्धारिताः पाठाः

पाठसङ्ख्या	पाठनाम
षष्ठः पाठः	सुभाषितानि
सप्तमः पाठः	सौन्दर्यं प्रकृतेः शोभा
अष्टमः पाठः	विचित्रः साक्षी
नवमः पाठः	सूक्तयः

निर्धारित - पाठ्यपुस्तकानि-

1. 'शेमुषी'- द्वितीयो भागः, पाठ्यपुस्तकम्, संशोधितसंस्करणम् (प्रकाशनम् - रा.शै.अनु.प्र.परि. द्वारा)
2. 'अभ्यासवान् भव' - द्वितीयो भागः - व्याकरणपुस्तकम् (प्रकाशनम् - रा.शै.अनु.प्र.परि. द्वारा)
3. 'व्याकरणवीथिः'- व्याकरणपुस्तकम् अतिरिक्तपठनार्थम् (प्रकाशनम् - रा.शै.अनु. प्र.परि. द्वारा)

द्वितीयसत्रस्यान्तर्गतम् आन्तरिक-मूल्याङ्कनम्

(10 अङ्काः)

उद्देश्यानि-

- ✓ छात्राणां सृजनात्मकक्षमतायाः विकासः ।
- ✓ श्रवण-भाषण-पठन-लेखनकौशलानां विकासः ।
- ✓ चिन्तनक्षमतायाः आत्मविश्वासस्य च संवर्धनम्।

क्र०स० गतिविधयः	उदाहरणानि	अङ्काः	निर्देशाः	मूल्याङ्कनबिन्दवः
1.आवधिक- परीक्षा: (पीरियोडिक्- असैस्मेंट)	लिखितपरीक्षा	2.5	विद्यालये समये समये लिखितपरीक्षाणाम् आयोजनं करणीयं भवति।	परीक्षासु यत्र विद्यार्थिनः श्रेष्ठाः अङ्काः स्युः तयोः द्वयोः परीक्षयोः एव अधिभारः ग्रहीतव्यः। अपि च आवधिकपरीक्षासु अपि प्रश्नेषु आन्तरिकविकल्पाः देयाः। मूल्याङ्कनसमये यदि छात्रः सर्वान् प्रश्नान् उत्तरति तर्हि छात्रहिताय यत्र अधिकाः अङ्काः सन्ति तेषाम् एव मूल्याङ्कनं करणीयम्।
2. बहुविधमूल्याङ्कनम्	कक्षायां पाठितस्य पाठस्य लघुमूल्याङ्कनम् ▪ निर्गतपत्राणि ▪ प्रश्नोत्तरी ▪ मौखिकी परीक्षा ▪ प्रतियोगिताः	2.5	कक्षायां पाठित-पाठस्य विषयस्य वा बहुविधं मूल्याङ्कनम् अपेक्षितम् अस्ति। अनेन विद्यार्थिनां विविधकौशलानां मूल्याङ्कनं भवेत्।	<ul style="list-style-type: none"> ● मौलिकता ● विषयसम्बद्धता ● शुद्धता ● समयबद्धता ● प्रस्तुतीकरणम्

	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नमञ्चस्य आयोजनम् 			
3. निवेशसूचिका (पोर्टफोलियो)	कक्षाकार्यम् सामूहिक-मूल्याङ्कनम् स्वमूल्याङ्कनम् विद्यार्थिनः विषयगताः उपलब्धयः	2.5	विद्यार्थिभिः कक्षायां कृतानां कार्याणाम् उपलब्धीनां च संरक्षणं संयोजनं च सञ्चिकायां पत्रावल्यां वा करणीयम्। एतेन समग्रं मूल्याङ्कनं प्रामाणिकत्वेन भवितुं शक्नोति।	<ul style="list-style-type: none"> सुलेखः तथ्यात्मकता प्रामाणिकता समयबद्धता
4. भाषा-संवर्धनाय गतिविधयः (क) श्रवण-भाषणकौशलम्	<ul style="list-style-type: none"> कथा संवादः/ वार्तालापः भाषणम् नाटकम् वार्ताः आशुभाषणम् संस्कृतगीतानि श्लोकोच्चारणम् 	2.5	<ul style="list-style-type: none"> छात्राः कामपि कथां श्रावयितुं शक्नुवन्ति। शिक्षकः कमपि विषयं सूचयित्वा परस्परं संवादं कारयितुं शक्नोति। दूरदर्शने वार्तावली इत्याख्यः संस्कृत-कार्यक्रमः प्रसारितः भवति, तं द्रष्टुं छात्राः प्रेरणीयाः। श्रवण-कौशलमूल्याङ्कनाय शिक्षकः स्वयम् अपि कथां श्रावयित्वा ततः सम्बद्धप्रश्नान् प्रष्टुं शक्नोति। 	<ul style="list-style-type: none"> * उच्चारणम्, * समयबद्धता * प्रस्तुतीकरणम् आरोहावरोह-गतियति-प्रयोगः।
(ख) लेखनकौशलम्	<ul style="list-style-type: none"> विविधविषयान् आधृत्य मौलिकलेखनम् 		<ul style="list-style-type: none"> छात्राः यथाशक्यं कक्षायामेव लेखनकार्यं कुर्युः। 	<ul style="list-style-type: none"> विषय-सम्बद्धता शुद्धता (विशेषतः पञ्चमवर्णस्य प्रयोगः)

	<p>यथा- देशः, माता, पिता, गुरुः, विद्या, पर्यावरणम्, योगः, समयस्य सदुपयोगः शिक्षा, अनुशासनम् इत्यादयः ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● शैक्षिकभ्रमणस्य <p>संस्कृतप्रतिवेदनलेखनम्</p> <ul style="list-style-type: none"> ● दैनन्दिनीलेखनम् । ● सङ्केताधारितं कथालेखनम् । ● भित्तिपत्रिकायाः निर्माणम्। ● श्रुतलेखः ● सूक्तिलेखनम् 		<ul style="list-style-type: none"> ❖ टिप्पणी- पुस्तिकायाः निर्माणम्। ❖ वैयक्तिकपरीक्षणम्। 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ समयबद्धता ❖ सुलेखः ❖ प्रस्तुतीकरणम्
--	--	--	---	---

अवधातव्यम् - उपर्युक्त- गतिविधयश्च उदाहरणरूपेण प्रदत्ताः सन्ति। एतदतिरिच्य एतादृशाः अन्यविषयाः
अपि भवितुमर्हन्ति।